

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ
В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ**

Наукові праці МАУП, 2012, вип. 2(33), с. 146–152

Проблема забезпечення інформаційної безпеки становить одне з ключових і найважливіших завдань сучасної науки міжнародного права, а також практичної діяльності різноманітних суб'єктів міжнародних відносин на міжнародній арені в частині формування надійної основи як для самої інформаційної безпеки (насамперед на міждержавному рівні), так і всіх тих напрямів діяльності, які стосуються інформаційних відносин, а також гарантування безпеки у зазначеній сфері.

В умовах постання глобального інформаційного суспільства особливої ролі набуває не лише процес створення каналів передачі інформації та обміну нею, а й формування системи гарантій безпеки цього процесу [1, 21]. Одним з найважливіших засобів забезпечення інформаційної безпеки є право, що, у свою чергу, виводить правову науку на одну з провідних позицій у цьому процесі.

Актуальність дослідження проблематики забезпечення інформаційної безпеки в системі сучасної міжнародної співпраці зумовлюється кількома причинами, серед яких необхідно насамперед згадати такі. По-перше, різке збільшення кількості глобальних та регіональних загроз у міжнародному розвитку істотно актуалізує проблематику безпеки як універсальної сфери діяльності сучасної міжнародної спільноти. Справді, виникнення цілого ряду складних глобальних викликів часто ставить під загрозу не лише ті чи інші сфери міжнародної співпраці (політичну, фінансову, економічну, екологічну, соціально-культурну тощо), а й сам факт існування міжнародної спільноти у режимі ефективної взаємодії і співпраці. Однією з найнебезпечніших загроз, що переконливо продемонструвала практика міжнародних відносин ХХІ ст., є небезпека у сфері міжнародної інформації, міжнародної комунікації

та інформаційних відносин. З цієї причини особливої актуальності набуває процес наукового пошуку тих засобів (наразі нас цікавлять виключно засоби правового характеру), які спроможні не тільки врегулювати міжнародні інформаційні відносини, а й гарантувати їх стабільний розвиток, і головне — безпеку. По-друге, необхідно наголосити на тому, що до останнього часу проблематика інформаційної безпеки здебільшого досліджувалась лише на національному рівні. Це цікаві роботи українських, російських, американських, азійських, європейських учених. Однак, як продемонструвала практика міжнародної співпраці, наразі проблема полягає не стільки в узгодженні існуючих національних систем забезпечення інформаційної безпеки, скільки у розробці цілісної і якісно нової системи правового захисту і гарантування міжнародної інформаційної безпеки. Подібний глобальний характер цієї системи зумовлюється тим, що зв'язки в інформаційній сфері вже давно вийшли на наднаціональний рівень, а отже потребують насамперед міжнародних правових гарантій. У зв'язку з чим це завдання стає актуальним як для суб'єктів міжнародних відносин, так і для науки міжнародного права. Нарешті, по-третє, необхідно зазначити, що потенційна загроза міжнародній спільноті нині виходить не стільки

від певних матеріальних факторів, які спричиняють ескалацію напруження у міжнародних відносинах, скільки від успішності і безпеки обігу інформації, оскільки самі по собі інформаційні ресурси набули в сучасному світі не меншого значення, ніж людські, військові, фінансові, технічні, природні, матеріальні та інші види ресурсів, які тривалий час визначали основні напрями міжнародного розвитку. З цієї причини питання інформаційної безпеки і її правового забезпечення на рівні міжнародного права набувають особливого звучання й актуальності в контексті створення надійної системи гарантій міжнародної системи безпеки в цілому.

Отже, ставлячи на меті комплексне дослідження правового забезпечення інформаційної безпеки в системі сучасної міжнародної співпраці, маємо розв'язати такі дослідницькі завдання: а) визначити сутність міжнародно-правових гарантій інформаційної безпеки та їх вплив на розвиток системи сучасного міжнародного права; б) охарактеризувати основні фактори, що впливають на стан та правове забезпечення міжнародної інформаційної безпеки; в) окреслити перспективи та напрями вдосконалення системи правового забезпечення інформаційної безпеки на міжнародному рівні.

Наразі основні для розуміння забезпечення міжнародної інформаційної безпеки міжнародно-правові норми закріплені у Статуті ООН, а також інших міжнародних нормативно-правових актах, що формують правовий базис для розв'язання збройних конфліктів, визначають засади міжнародного гуманітарного права, а також регулюють процес упередження та боротьби з міжнародним тероризмом. Таким чином до основних правових принципів, які пов'язані з міжнародними інформаційними відносинами в частині гарантування інформаційної безпеки, можемо віднести наступні: принцип суверенної рівності держав у сфері використання інформаційних ресурсів, забезпечення інформаційного суверенітету держави та рівноправної участі у переговорних процесах щодо встановлення і кодифікації міжнародно-правових документів у сфері інформаційної безпеки; прин-

цип невтручання у внутрішні справи інших держав, який передбачає неприпустимість інформаційної інтервенції і втручання за допомогою інформаційних ресурсів та засобів у внутрішні справи держав з метою проведення спеціальних інформаційних кампаній, ворожої пропаганди та поширення деструктивної чи спеціально спрямованої інформації; принцип заборони застосування сили або загрози силою, який забороняє використання інструментів інформаційного впливу проти територіальної цілісності чи політичної незалежності будь-якої держави; принцип мирного врегулювання міжнародних спорів, який зобов'язує держави до превентивної дипломатії або переведення збройного конфлікту на переговорний рівень за допомогою інструментів інформаційного впливу; принцип територіальної цілісності та непорушності кордонів, який стосується визначення меж національного інформаційного простору та заходів захисту від несанкціонованого втручання ззовні; принцип дотримання фундаментальних прав і свобод людини, який визначає конституційні та спеціальні норми, а також норми міжнародних договорів щодо свободи слова та вільного обігу інформації, незалежності і плюралізму міжнародних масмедіа, свободи вираження, заборони цензури та захисту конфіденційності інформаційних ресурсів; принцип самовизначення народів і націй, який встановлює права національних меншин на культурну самобутність та інформаційну діяльність; принцип міжнародного співробітництва, який зобов'язує держави співробітничати задля зміцнення миру та міжнародного взаєморозуміння, розвитку глобальної інфраструктури з метою досягнення політичних, економічних і соціокультурних інтересів людства.

Аналіз чинного міжнародного законодавства дає підстави зробити висновок, що міжнародна безпека є визначеною системою міжнародних відносин держав, яка має на меті підтримання міжнародного миру і стабільності в світі відповідно до відомих принципів і норм статуту ООН. Зазначена система включає в себе: основні принципи міжнародного права; процедури мирного вирішен-

ня спорів; спільні дії та миротворчі операції для попередження та усунення загроз миру; повноваження Генеральної Асамблеї ООН; повноваження Ради Безпеки ООН з питань роззброєння та обмеження озброєнь. Нормотворча практика, притаманна діяльності ООН, внаслідок стрімких перетворень сучасного світу та нових технологічних досягнень, здійснюється шляхом розробки відповідних угод та нових рекомендацій з конкретних актуальних питань міждержавних відносин, серед яких одним з найбільш чутливих і актуальних є питання інформаційної безпеки. Норми таких угод та резолюцій утворюють похідний від Статуту ООН рівень міжнародного правопорядку, який заснований на цілях і принципах, викладених у Статуті ООН, і являє собою регуляторну основу відносин у галузі міжнародної інформаційної безпеки.

Утім, як вже було зазначено, під впливом глобалізації та стрімкого розвитку системи інформаційних технологій поступово сформувалися нові підходи ООН, а отже і нові виміри міжнародної співпраці щодо забезпечення і гарантування інформаційної безпеки. Багатовимірність впливу інформаційно-комунікаційних технологій в аспектах політичних, економічних, безпекових, соціальних та культурних відносин, визнання небезпечно руйнівного чинника новітніх високотехнологічних озброєнь змусило ООН та інші впливові міжнародні організації активно долучитися до вирішення проблем міжнародної інформаційної безпеки, включити їх у сферу своєї нормотворчої діяльності. У результаті чого було прийнято цілий ряд міжнародних договорів і конвенцій у високотехнологічних галузях. Зокрема: Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, 1967 р.; Конвенція по морському праву 1982 р.; Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 р.; Договір про обмеження систем ПРО від 26 травня 1972 р.; Конвенція про заборону хімічної зброї, яка набула чинності 29 квітня 1997 р.; Конвенція про заборону біологічної зброї, що набула чинності 26 березня 1975 р.; Конвенція про заборону застосування, нако-

пичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін і про їх знищення від 18 вересня 1997 р. Водночас, слід звернути увагу на те, що практична діяльність ООН на сьогодні включає у себе всі сфери міжнародної безпеки: військову, гуманітарну, політичну, економічну, екологічну, інформаційну тощо, а отже в документах цієї організації зазначено, що з часів затвердження Статуту ООН у світі, вочевидь, відбулися істотні трансформації, що зумовлені процесами економічної, технологічної та політичної глобалізації. За час, що минув, поглибилась взаємозалежність держав та зросла їх зацікавленість у підтриманні безпеки і сталого миру. Цей фактор зумовлює необхідність більш тісного поєднання зусиль усіх активних суб'єктів міжнародних відносин, що скеровують свої значні зусилля у налагодження сфери безпеки, врегулювання конфліктів та мирного вирішення кризових ситуацій, опікуються захистом прав людини і основних свобод. Яскравим прикладом такого документа може виступити резолюція Генеральної Асамблеї ООН 42/93 від 1987 р. [2]. Разом з тим, у іншій резолюції 1989 р. № 44/21 Генеральна Асамблея ООН звернулася до всіх держав із закликом сприяти міжнародній співпраці в усіх напрямках, що стосуються міжнародної безпеки, підтвердила принципове значення і дієвість Статуту ООН, необхідність неухильного дотримання засадничих його принципів, висловила за активне співробітництво в рамках Організації та її основних структур. Метою цих заходів є розробка різнобічних підходів до зміцнення засад і систем міжнародної безпеки шляхом удосконалення нормативної бази ООН [3]. Фактично на рівні цих резолюцій було вказано на потребу неухильного дотримання принципів незастосування сили, невтручання у внутрішні справи держав, забезпечення фундаментальних прав і свобод, невикористання високих технологій з протиправною метою, невідповідність міжнародних інформаційних відносин Статуту ООН, міжнародно-правове регулювання інформаційної безпеки і формування системи міжнародного контролю за інформаційними озброєннями. Також було передбачено з'ясувати

позиції світового співтовариства щодо проблеми потенційного воєнного використання інформаційно-комунікаційних технологій для вдосконалення існуючих і створення нових систем озброєнь; визначити основні поняття у сфері міжнародної інформаційної безпеки; розглянути можливість створення міжнародної системи моніторингу інформаційних загроз; розробити міжнародно-правовий режим інформаційної безпеки.

Безпосередньо у сфері інформаційної безпеки на рівні ООН було визнано, що нині в інформаційній сфері необхідна кодифікація спеціальних принципів і норм, які склалися на основі Статуту ООН, а також досягнення нових угод, з метою упорядкування і стабілізації міжнародного співробітництва держав в інформаційній сфері. Про важливість цієї проблематики для ООН засвідчує те, що питання міжнародної інформаційної безпеки постійно обговорювалось на Генеральній Асамблеї протягом останніх п'ятнадцяти років з метою розробки комплексного міжнародного нормативно-правового акту на основі вже ухвалених резолюцій, де вказано на глобальний характер міжнародної інформаційної безпеки, а також її безпосередній вплив на політичну, економічну, екологічну, гуманітарну, безпеку не лише окремих держав, а й світової спільноти в цілому.

Це має особливе значення з огляду на те, що нормотворча діяльність ООН відіграє провідну роль для вирішення проблеми міжнародної інформаційної безпеки і забезпечення міжнародного співробітництва в цій сфері. Зокрема, 23 вересня 1998 р. на адресу Генерального секретаря ООН міністр закордонних справ Російської Федерації надіслав спеціального листа, в якому вперше на багатосторонньому рівні була порушена проблема міжнародної інформаційної безпеки. До цього листа додавався проект резолюції Першого комітету Генеральної Асамблеї ООН з питань роззброєння і міжнародної безпеки під назвою “Досягнення у сфері інформатизації і телекомунікації в контексті міжнародної безпеки”, яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 4 грудня 1998 р. [4]. Після цього проблема інформаційної безпеки обго-

ворювалась у 1999 р. на 53 сесії Генеральної Асамблеї ООН в ході голосування за резолюцію 53/73 “Роль науки і техніки в контексті міжнародної безпеки і роззброєння”. Резолюція містить твердження про подвійну природу досягнень науки і техніки стосовно цивільної та воєнної сфер, про небезпеку застосування новітніх наукових досягнень у розвитку озброєнь, особливо найнебезпечнішої зброї масового ураження, про можливість очікування від різнобічних досягнень світової науки і технологій здійснення також і негативного впливу на міжнародну безпеку. Там же чітко визначено, що найновітніші технології, обладнання чи послуги “ноу-хау” подвійного (цивільного та воєнного) призначення, що мають надзвичайно важливе значення для соціально-економічного розвитку націй, водночас є предметом занепокоєності щодо їх розповсюдження, застосування для них особливих режимів і спеціальних механізмів регулювання експорту, що може містити прихований потенціал негативного впливу на країни так званого “третього світу”. Враховуючи нагальну необхідність врегулювання процедур передачі ключових елементів новітніх технологій, що можуть бути застосовані за подвійним призначенням, була внесена пропозиція встановити більш суттєві та жорсткі обмеження на вільний експорт новітніх матеріалів, технічних систем та технологій у країни, що розвиваються, з метою запобігання використанню новітніх розробок інакше, ніж виключно у мирних цілях. Відзначено також потребу застосування виключно узгоджених на багатосторонній основі та загальноприйнятих і вільних від дискримінації засад, які мають врахувати законні безпекові потреби держав і перспективи поступу з підтримання міжнародного миру, сприяти лише мирному застосуванню наукових досягнень на основі застосування відповідних процедур передачі технічних знань та обміну ними. Тобто, резолюція недвозначно закликала держави — члени ООН вжити ефективних додаткових заходів, що забезпечать мирне застосування досягнень науки і технологій, сприятимуть роззброєнню та обмежать передачі технологій особливо небезпечних озброєнь. Резолю-

ція передбачає розробку керівних принципів, що складуть нормативний фундамент для регулювання міжнародної передачі новітніх технологічних досягнень подвійного призначення та високих технологій, зорієнтованих на воєнне застосування [5].

Щоправда, говорячи про формування правових основ і гарантій міжнародної інформаційної безпеки, слід визнати, що наразі можна засвідчити різні позиції провідних держав сучасності щодо розуміння потенційних загроз в інформаційних озброєннях та їх використанні проти критично важливих сфер життєдіяльності суспільства. З цієї причини на 54 сесії Генеральної Асамблеї ООН було ухвалено оновлену резолюцію 54/49 “Досягнення у сфері інформатизації і телекомунікацій в контексті міжнародної безпеки”, на підставі якої глобальним завданням сучасності було визнано створення дієвої концепції міжнародної інформаційної безпеки. Об’єктивними умовами її прийняття стало усвідомлення принципово нових потенційних загроз для міжнародного миру під впливом науково-технологічного прогресу та глобальної взаємозалежності всіх сфер життєдіяльності міжнародного співтовариства. У цій резолюції державам-членам було запропоновано “висловитися щодо загальних проблем інформаційної безпеки, розглянути конкретну технологію інформаційних загроз, у тому числі несанкціоноване втручання та неправомірне використання інформаційних і телекомунікаційних систем та інформаційних ресурсів, розробити міжнародні принципи, спрямовані на зміцнення безпеки глобальних інформаційних та комунікаційних систем та боротьби з інформаційним тероризмом і злочинністю” [6].

Під час обговорення цієї резолюції було вказано одразу на кілька важливих напрямів гарантування інформаційної безпеки. Насамперед йшлося про необхідність забезпечення подальшого розвитку інформаційних технологій та їх цивільного використання, а також про визнання потенційних загроз щодо неправомірного використання або несанкціонованого втручання ІКТ-систем, цілісності життєво важливих інформаційних мереж,

об’єктів та банків даних, інформаційних ресурсів, що належать як урядовим, так і неурядовим установам, комерційним та приватним особам. Це впливає з усвідомлення того, що недостатній захист інформаційних ресурсів та ІКТ-систем, що охоплює широкий спектр проблем забезпечення конфіденційності доступу, передачі і збереження даних у процесі їх обробки, становить критичне значення для державної безпеки, а отже, може розглядатися і як загроза для міжнародної безпеки. Тому було запропоновано здійснювати діяльність у частині гарантування інформаційної безпеки за такими напрямками: а) на міжнародному рівні — підтвердити провідну роль ООН щодо узгодження принципів міжнародної інформаційної безпеки, надавати сприяння діяльності міжрегіональних та регіональних структур у координації дій з попередження неправомірного використання ІКТ; б) на внутрішньодержавному рівні — удосконалити законодавчі засади, зокрема, стосовно захисту секретної та конфіденційної інформації в системах збору та автоматизованої обробки даних, визначити як кримінальну відповідальність за викрадення, руйнування та несанкціоновану модифікацію комп’ютерних баз даних, а також за передачу інформації з питань державної безпеки, безпеки ІКТ-систем та конфіденційних даних з питань діяльності органів державної влади; в) на двосторонньому міждержавному рівні — укласти угоди про захист медичних даних, результатів наукових досліджень, інтелектуальної власності.

Результатом міжнародного обговорення проблем інформаційної безпеки стало визнання необхідності з боку кожної держави, всіх суб’єктів міжнародного права, у своїй діяльності в міжнародному інформаційному просторі сприяти утвердженню поваги до прав і свобод людини, сприяти інтересам безпеки, загальному економічному та соціальному розвитку, підтриманню сталого миру і безпеки, повазі до суверенних прав інших держав, утвердженню принципів мирного врегулювання спорів та конфліктів, утриманню від застосування сили, дотриманню принципу невтручання у вну-

трішні справи. Загального визнання набули права будь-якої особи шукати, отримувати та поширювати інформацію та ідеї — і такі права зафіксовані в документах ООН — з обмеженням лише тоді, коли таке право суперечить інтересам безпеки кожної держави. З іншого боку, сприяння інформаційній безпеці на міжнародному рівні з боку суверенних держав має проявлятися в обмеженні власних інформаційних загроз у сфері міжнародної безпеки. Необхідно утримуватися від спрямованого інформаційного тиску на життєво важливі структури інших суб'єктів міжнародного права, від шкідливого впливу на системи і ресурси інформаційного простору іншої держави шляхом розробки і використання відповідних засобів впливу; від організації інформаційного впливу, що дестабілізує суспільство, руйнує соціальну, політичну та економічну стабільність інших держав; від застосування ІКТ на шкоду основним правам і свободам людини, що стосуються сфери інформаційної діяльності; від транскордонного інформаційного впливу, який не відповідає принципам і нормам міжнародного права, а також суперечить внутрішньому національному законодавству; від інформаційної агресії, експансії, монополізації впливу в національних інформаційних мережах інших держав, у тому числі шляхом погіршення умов їх функціонування в міжнародному інформаційному просторі.

Таким чином, підбиваючи підсумки проведеного дослідження, можна зробити такі висновки. По-перше, основною метою сучасного міжнародного співробітництва в галузі інформаційної безпеки є: а) формування дієвої міжнародно-правової бази для встановлення ознак та класифікації інформаційних протистоянь, що обмежить рівень інформаційних загроз у сфері міжнародної безпеки; б) юридичне визначення класифікаційних ознак засобів та актів інформаційної агресії; в) обмеження обігу та можливості застосування інформаційних озброєнь; г) створення рівноправних і безпечних умов для міжнародного інформаційного обміну на засадах загальноновизнаних норм і принци-

пів міжнародного права. По-друге, з огляду на триваючі у світі глобалізаційні процеси, важливою гарантією міжнародної інформаційної безпеки є недопущення, завдяки цілому ряду правових механізмів, використання спеціальних інформаційних технологій та інших засобів впливу на суспільну свідомість, здійснювану з метою дестабілізації певних суспільств і держав. Дієвим засобом також є розробка процедур взаємного попередження транскордонного інформаційного впливу. Необхідність втілення відповідних заходів у міжнародну практику зумовлює актуальність створення міжнародної системи моніторингу, що дасть можливість відстежити інформаційні загрози. Для підвищення гарантій інформаційної безпеки необхідною також є міжнародна сертифікація технологій і засобів телекомунікацій та інформатизації. По-третє, важливим кроком до правової інституалізації системи гарантій міжнародної інформаційної безпеки стало правове визнання міжнародної відповідальності за діяльність, що здійснюється окремими державами в інформаційному просторі під юрисдикцією цих держав або в рамках діяльності міжнародних організацій, у яких ці держави беруть участь.

Література

1. Петров В. К. От информационных войн к управляемой конфронтации и сотрудничеству / В. К. Петров, И. И. Рабинович // Власть. — 2001. — № 1. — С. 20–29.
2. Всеобъемлющая система международного мира и безопасности. Резолюция A/RES/42/93 ГА ООН. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://daccess-ods.un.org/TMP/4558512.html>
3. Укрепление международного мира, безопасности и международного сотрудничества во всех его аспектах в соответствии с Уставом ООН. Резолюция A/RES/44/21 ГА ООН. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=A/RES/44/21&lang=R>
4. Технологический прогресс и своевременные международные отношения: Учеб. / А. В. Крутских, А. В. Торкунов, В. В. Ничков и др.; Под общ. ред. А. В. Крутских. — М.: Просвещение, 2004. — 400 с.
5. Роль науки и техники в контексте международной безопасности и разоружения. Резолюция A/RES/53/73 ГА ООН. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=A/RES/53/73&lang=R>

6. Достижения в сфере информатизации и телекоммуникации в контексте международной безопасности. Резолюция A/RES/54/49 ГА ООН. — [Электронный ресурс]. —

Режим доступа: <http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=A/RES/54/49&Lang=R>

Схарактеризовано основні засоби та механізми правового забезпечення інформаційної безпеки в процесі міжнародної співпраці сучасних держав. Досліджено роль міжнародних організацій у створенні системи гарантій інформаційної безпеки, визначено основні напрями вдосконалення міжнародної співпраці і роль права у цьому процесі.

Охарактеризованы основные средства и механизмы правового обеспечения информационной безопасности в процессе международного сотрудничества современных государств. Исследована роль международных организаций в создании системы гарантий информационной безопасности, определены основные направления совершенствования международного сотрудничества, а также роль права в этом процессе.

The article studies the basic legal tools and mechanisms to ensure information security in the international cooperation of modern states. The author proves the role of international organizations in establishing a system of guarantees of information security, points out the main directions of improving international cooperation in this sphere, shows the role of law in this process.

Надійшла 20 січня 2012 р.